

PALEOLİTİK ÇAĞ'DA ATEŞ VE YERLEŞİM BİÇİMLERİ

PALEOLİTİK ÇAĞ'DA ATEŞİN KULLANIMINA İLİŞKİN İLK İZLER

Alt Paleolitik dönemden itibaren ateşin insanlar tarafından kullanımını kanıtlayan izlere dünyada birçok arkeolojik sitede rastlanmıştır.

Arkeolojik bir buluntu yerinde ateş kullanıldığı iki aşamada kanıtlanabilir. Önce ateşin varlığı belirlenmeli, sonra da bu ateşin insan tarafından yakılmış olduğu gösterilmelidir.

Kullanımı biten ateş alanlarındaki artıklar, daha sonra rüzgar, su gibi etkilerle çığnenme, çöplerin temizlenmesi ve bazı malzemenin yeniden kullanılması sonucu bozulabilir. Eğer ateşin üzeri örtülmemişse kül ve kömürler çevreye kolayca dağılabilir. Ayrıca, kemikler, bitki artıkları eşelenip çıkarılarak, taşlar da yerlerinden sökülerek atılabilirler. Bu yüzden, eski bir ateş alanının ancak küçük bir bölümünün üzerinin örtülerek korunabilme şansı bulunmaktadır.

Bir ateş kalıntısının üzeri kapandıktan sonra da havanın etkisi ve aşınma devam eder. Bitki ve hayvan kalıntıları, odunlar, kemikler ve küller binyıllar boyunca değişime uğrayarak çürürler.

Bir buluntu yerinde ateşe ait izlerin belirlenerek araştırılıp ortaya çıkarılması problemi için sistematik bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda arkeometrik tekniklerin kullanımı ve özellikle manyetik araştırmalar ve paleomanyetizma hayati öneme sahiptir.

Etiyopya'da *Gadeb*'de ateş *Homo Erectus* tarafından kullanılmıştır ve bir milyon yıldan eskiye inmektedir. Yine ateşin kullanımının 1 milyon yıldan daha eskiye indiği düşünülen Afrika'da bazı yataklardaki çalışmalar hala devam etmektedir. Bunlar Etiyopya'da *Orta Awash Vadisi*, Kuzey Kenya'da *Koobi Fora* ve yine Kenya'da *Chesowanja*'dır.

Güney Afrika'da Wonderwerk Mağarası yaklaşık 1 milyon yıl öncesinde ateşin kullanıldığına ilişkin kanıtlar sunan yerleşimlerden biridir. Verilerin mağaranın içinde bulunması da güvenilirliğini sağlamlaştırmaktadır.

Avrupa'da Mindel buzulundan önce hiçbir ateş izi belirlenememiştir. Buna karşılık Fransa'daki *Escale* mağarası, Nice'deki *Terra Amata* açık hava istasyonu, Macaristan'daki Verteszöllös jizmanı, İspanya'daki *Torralba* ve *Ambrona* sitleleri ve *Menez Dregan* (Bretagne) Mindel buzulunun çeşitli evrelerinde ocak ve yanmış kemik izleri vermiştir. Bunlardan ilki ve

en eskisi *Escale* mağarasındaki ocak kalıntılarıdır 700 bin yıl öncesine inmektedir ve Mindel I buzuluyla yaşittir. *Torralba* ve *Ambrona*'nın yaşları her ne kadar tartışmalı ise de, bu iki yatak Avrupa'da ateş izlerini veren en eski yataklar arasındadırlar. *Menez Dregan* ise 400 bin yıl öncesine tarihlendirilmiştir.

Asya ve Avrupa arasında yapılan karşılaştırmalar ateşin kullanımının 2 kıtada aynı zamanda görüldüğünü göstermektedir.

Asya'daki en eski ocaklar Çin'deki *Chou-kou-tien* ve Pekin yakınındaki *Nihowan* yatağında saptanmıştır. Ancak bu sonuncusu da tartışmalıdır. *Choukoutien*'deki izler Mindel sonu ile yaşittir.

Mindel-Riss buzularası evreye denk düşen bir çağda Yakınoğu'nun ilk ateş izlerinin varlığı ileri sürülmüştür. Suriye'nin *Latemna* sığınağında bazı kırık ve kızılımsı bir renk gösteren ve bu nedenle de ateşte kaldığı zannedilen birkaç çakmaktaşı ve kalker bulmuştur. Ancak sonradan yapılan analizler sonucunda bu renk değişmesinin tamamen manganezin ürünü olduğu anlaşılmıştır.

Buna karşılık İsrail'deki Geshar Benot Ya'aqov yerleşim yerinde yanmış malzemenin doğal yollarla mı yoksa insan eliyle tutuşturulmuş ateşe mi maruz kaldığı sorusuyla yola çıkan bilim insanları, 790 bin yıl öncesinde tüm barınma sürecinde ateşin düzenli kullanıldığı ve rastlantısal olmadığı sonucuna varmışlardır.

Riss buzul çağından itibaren Paleolitik yataklardaki gerçek ocak ve yanma izleri artmaya başlamıştır.

Fransa'da Dordogne bölgesindeki *Pech-de-l'Aze II* Mağarası'nda ve Monaco'daki *Observatoire* Mağarası'ndaki ilk örnekler ateşin kullanımının en önemli kanıtlarını oluşturmaktadırlar. Bu ocakların insanlara ait olduklarına şüphe yoktur. Bunlar oturma tabanları üzerinde bulunmaktadırlar. Kül, kömür, yanmış kemik ve hatta ocak yapım izleri gözlenmektedir.

Riss-Würm buzularası evresinde şimdilik kaydıyla oldukça az sayılabilecek ocak ya da ateş izine rastlanabilmiştir. Bunlardan en ünlüleri Almanya'daki *Ehringsdorf* Açık hava merkezi ve *Lehringen* Açık hava istasyonlarından bilinmektedir.

Würm buzulundan itibaren Avrupa istasyonlarında ocaklar belirgin bir şekilde artmaktadır. Bazı yorum güçlükleri bulunmasına karşın Avrupa'da Würm'de ateşin sıklıkla

kullanıldığı söylenebilir. Bu dönemde ocaklar ve ateşin kullanımına ilişkin diğer izler Yakındoğu'da olduğu gibi Afrika'da da çoğalmaktadır. Dünya genelinde ateşin kullanımının daha yoğun olarak görüldüğü bir dönem olarak nitelenebilir.

Sonuç olarak bugünkü bilgiler ışığında *Australopithec*'lerin ateşi tanımadıkları görülür. Ateşin ilk kullanım izleri *Homo erectus*lara bağlanabilir. Ateşin ilk izleri sınırlı merkezlerde tespit edilen verilerle Mindel buzul çağına kadar inerken, dünya genelinde izler Würm buzul çağında yaygınlaşmıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

Barbetti, M., (1986), "Traces of Fire in the Archaeological Record, Before One Million Years Ago" *Journal of Human Evolution*, 15: 771-781.

Berna, F., Goldberg, P., Horwitz, L.K., Brink, J., Holt, S., Bamford, M., Chazan, M., (2012), "Microstaticraphic evidence of in situ fire in the Acheulean strata of Wonderwerk Cave, Northern Cape province, South Africa" *PNAS* 2: 1215-1220.

Breuil, H., (1932), "Le feu et l'industrie de pierre et d'os dans le gisement du "Sinanthropus" a Chou Kou Tien", *L'Anthropologie*, 42: 1-7.

Goren-Inbar, N., Alperson, N., Kislev, M.E., Simchoni, O. Melamed, Y., Ben-Nun, A., Werker, E. (2004), "Evidence of Hominin Control of Fire at Gesher Benot Ya'aqov, Israel", *Science*, 304: 725-727.

Oakley, K.P. (1955), Fire as paleolithic tool and weapon, in proceedings of the Prehistoric Society, 4: 36-48.

Perlès, C., (1977), *Préhistoire du feu*, Paris, Masson.